

УДК 336.71

УПРАВЛІННЯ ЗАЛУЧЕНИМИ РЕСУРСАМИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ: СУТНІСТЬ, МЕТОДИ ТА ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ

Павленко О.П., Журбенко С.І.

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

У статті проаналізовано методологічні підходи для визначення сутності залучених коштів комерційного банку, а також досліджена та проаналізована структура джерел, які впливають на їх формування. Стаття присвячена визначенню основних теоретичних аспектів та методів управління залученими ресурсами комерційного банку. При цьому виявлені резервні джерела фінансування комерційного банку, за рахунок яких він може знизити ризики і підвищує свою потенційну платоспроможність.

Ключові слова: управління, залучені кошти, ресурси, методи управління, джерела фінансування, банківський менеджмент.

Постановка проблеми. Тенденції сучасних фінансових відносин на фінансовому ринку щодо формування попиту та пропозиції на залучені ресурси є результатом конкурентної взаємодії комерційних банків в банківській системі України і загального фінансового стану юридичних і фізичних осіб в Україні, який формує їх схильність до пропозиції тимчасового збереження тимчасово вільних коштів в банківській системі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На вирішення проблем оптимального управління залученими ресурсами комерційних банків спрямовані дослідження, викладені в наукових працях наступних авторів: Азаренкова Г.М., Васюренко О.В., Герасимович А.М., Жуков Е.Ф., Коцовська Р.Н., Ричаківська В.І., Мороз А.М., Українська Л.О., Савлук М.І., Панова Г.С., Примостка Л.О., Пуховкіна М.Ф., Спіцин І.О., Спіцин Я.О., Шевченко Р.І. Подальші проведення досліджень є актуальними не тільки для оцінки стану та перспектив динамічного розвитку комерційних банків, а також для визначення методичних підходів до управління залученими ресурсами (пасивами), що викликано необхідністю впровадження методології комплексного аналізу ефективності діяльності комерційних банків як на внутрішньому мікросередовищі, так і при порівняльному аналізі їх рейтингу у банківській системі України – макросередовищі.

Формулювання цілей статті. Метою цієї статті є обґрунтування методичних підходів в сфері управління зобов'язаннями комерційного банку, при залученні достатнього обсягу коштів з найменшими витратами для фінансування тих активних операцій, які має намір здійснити банк підтримуючи достатній рівень ліквідності та потенційної платоспроможності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ресурсами комерційного банку є сукупність грошових коштів, що знаходяться у його розпорядженні і використовуються ним для виконання активних операцій. Операції, завдяки яким комерційні банки формують свої ресурси, мають назву пасивних. Згідно з джерелами утворення банківських ресурсів в існуючій банківській практиці ресурси комерційних банків поділяють на власні, залучені та запозичені.

Залучені та запозичені кошти комерційного банку є платними ресурсами, ціна на які залежить від їх виду, суми, валюти та строку залучення або запозичення. Якщо охарактеризувати детальніше, залучені кошти комерційного банку – це кошти, які банк залучає на вклади і депозити. Депозит (вклад) – кошти в безготівковій чи готівковій формі, що надаються фізичними чи юридичними особами в управління резиденту, визначеному фінансовою організацією згідно із чинним законодавством України, або нерезиденту.

ту на чітко визначений строк та під процент і оформлюються відповідною угодою.

Залучені кошти є найбільшою частиною пасивів банку, яка за своєю часткою в кількості рахів перевищує його власні кошти. Фактично залучені кошти – це основне джерело формування ресурсів комерційного банку, які спрямовуються на проведення активних операцій. До залучених коштів комерційного банку, як визначено в економічній літературі, належать залишки коштів на поточних, бюджетних і розрахункових рахунках клієнтів, ощадні та строкові вклади фізичних і юридичних осіб, вклади до запитання, різні види депозитних рахунків, таких як умовні, заставні, брокерські, цільові депозити, депозити в іноземній валюті, а також кошти на кореспондентських рахунках інших банків (лоро-рахунки). У банківській практиці всі рахунки клієнтів, відкриті в банку, у цілому називають депозитами, а залучені кошти – депозитними зобов'язаннями [2, с. 48-55].

Основними завданнями щодо управління залученими ресурсами банку є: дотримання нормативів ліквідності; дотримання нормативів обов'язкового резервування; реалізація депозитної політики банку; підтримка структури пасивів (коефіцієнт фінансового важеля) на рівні, який відповідає стратегічним цілям банку; використання підходів до управління зобов'язаннями, які відповідають стратегії управління ризиком ліквідності; застосування інструментів управління зобов'язаннями банку, адекватних стану фінансового ринку; встановлення відповідності обсягів і структури зобов'язань обсягам і структурі активних операцій, спираючись на стратегію інтегрованого управління пасивами і активами банку; формування собівартості ресурсів на ринку, що забезпечують стабільну доходність активних операцій.

Формування зобов'язань банку знаходиться під впливом двох груп факторів: зовнішніх і внутрішніх:

1. До факторів зовнішнього впливу відносяться: а) міжнародні фактори: кон'юнктура міжнародних фінансових ринків; доступ банків України до кредитних ресурсів на міжнародних фінансових ринках. б) внутрішньодержавні фактори: кон'юнктура ринку кредитних ресурсів; кон'юнктура фондового ринку; кон'юнктура ринку нерухомості; податкове законодавство; інструментарій НБУ з регулювання депозитних операцій і операцій банків із запозиченням коштів в НБУ та інших банках.

2. До факторів внутрішнього впливу відносяться: доступ банку до міжнародних фінансових ринків, до коштів міжнародних фінансових організацій; доступ до національних фінансових ринків; доступ до коштів НБУ: участь банку у міжнародних платіжних системах; участь банку у внутрішньодержавних платіжних системах; географічне розташування філій банку; кількісна мережа філій банку; клієнтська база; види пасивних операцій, які здійснює банк; організація розрахункових та касових операцій з клієнтами; ведення кореспондентських рахунків банку [4].

Управління залученим банківським капіталом представляє собою діяльність щодо управління банківськими ресурсами, пов'язана із залученням грошових коштів вкладників та інших

кредиторів, визначенням розміру і відповідної структури джерел грошових коштів у тісному зв'язку з їх розміщенням. Існує два рівні управління ресурсами комерційного банку:

1) державний рівень (управління здійснюється через НБУ);

2) рівень комерційного банку.

В процесі управління ресурсами комерційний банк повинен вирішувати такі завдання: 1. Виконувати вимоги НБУ щодо дотримання встановлених економічних нормативів. 2. Не допускати наявності в банку коштів, які не приносять доходу, крім тієї її частини, яка забезпечує формування обов'язкових резервів. 3. Підтримувати певне співвідношення між власними і залученими коштами. Надмірна наявність залучених коштів збільшує ризик і підвищує потенційну загрозу неплатоспроможності банку. Переважне формування банківських ресурсів за рахунок власного капіталу веде до втрати певною групою акціонерів контролю над банком, зниження рівня виплати дивідендів та ринкової вартості акцій. 4. Забезпечувати одержання банком прибутку за рахунок залучення якомога «дешевших» ресурсів. 5. Забезпечувати взаємозв'язок і взаємоузгодженість між депозитними операціями і операціями по видачі позик за їх строками та сумами. 6. Особливу увагу в процесі організації депозитних операцій приділяти строковим депозитам, які в найбільшій мірі забезпечують підтримку ліквідності балансу банку. 7. Постійно намагатись, щоб резерви вільних (не залучених в активні операції) коштів на депозитних рахунках були мінімальними (резерв вільних банківських ресурсів визначається як різниця між залишками коштів на поточних та інших депозитних рахунках і величиною позичкової заборгованості). 8. Здійснювати заходи щодо розвитку банківських послуг і підвищенню якості обслуговування клієнтів, що буде сприяти залученню вільних грошових коштів [3].

Для забезпечення бажаної структури, обсягів та рівня витрат за депозитними зобов'язаннями менеджмент використовує різні методи залучення коштів, які загалом поділяються на дві групи – цінові та нецінові методи управління залученими коштами. Отже, метою банківського менеджменту у сфері управління зобов'язаннями банку є залучення достатнього обсягу коштів з найменшими витратами для фінансування тих активних операцій, які має намір здійснити банк. Так, в процесі формування ресурсної бази менеджмент повинен враховувати два основні параметри управління – вартість залучених коштів та їх обсяг [1].

Обсяги залучення заощаджень в банківську систему суттєво залежать від цінової політики банків, основним інструментом якої є депозитна ставка. Банки встановлюють диференційовані ставки залежно від виду депозитного рахунка, строку розміщення коштів на депозиті та суми вкладу. Ціноутворення за депозитними зобов'язаннями банку базується на аналізі співвідношення між депозитною ставкою, яка відображає ринкову вартість залучення коштів, і витратами банку з обслуговування кожного виду депозитних рахунків. Якщо операційні витрати банку за рахунок значні, наприклад, для розрахункових рахунків клієнтів, то ставка буде низь-

кою, або взагалі відсотки не виплачуватимуться. Іноді банк покриття витрат з обслуговування депозиту перекладає на клієнта, стягуючи фіксовану комісійну винагороду чи встановлюючи вартість проведення кожної операції за рахунком, і одночасно виплачує відсотки за залишком коштів на клієнтському рахунку.

На рівень депозитної ставки впливає багато чинників, і зокрема такі, як попит і пропонування грошових коштів на ринку, попит на кредити, норми обов'язкових резервів за зобов'язаннями банку, обов'язкові вимоги НБУ щодо співвідношення вкладів фізичних осіб та регулятивного капіталу банку, структура й умови вкладу, правила обліку й оподаткування доходів, завищений рівень відсоткових ставок інсайдерам банку, рівень конкуренції, демпінгова політика окремих банків, які тільки виходять на ринок і прагнуть за будь-яку ціну завоювати свою нішу, необґрунтовано підвищуючи депозитні ставки.

Визначаючи рівень депозитної ставки менеджменту, банку слід пам'ятати, що ціна ресурсів трансформується в ціну кредиту, яка, своєю чергою, відображається в цінах на товари і послуги, кінцевим споживачем котрих залишається населення. Тож необґрунтоване завищення депозитних ставок має негативні наслідки для всього суспільства. Використання наукових підходів до визначення базового рівня відсоткових ставок дозволяє комерційним банкам проводити зважену цінову політику у сфері залучення коштів. В основу формування депозитних ставок покладено визначення базової ринкової ставки, яка показує той мінімальний рівень доходності, що задовольнить інвестора у разі вкладення власних коштів у банк. Взаємозв'язок між номінальною і реальною відсотковими ставками та рівнем очікуваної інфляції вперше дослідив американський економіст І. Фішер у книзі «Теорія процента» на початку ХХ ст. Його рівняння показує, що номінальна відсоткова ставка дорівнює реальній відсотковій ставці такого самого терміну плюс очікувані зміни рівня цін за той самий період (тобто очікуваний темп інфляції) [6, с. 247].

$$N_b = R_{st} + \Delta C \quad (1)$$

Отже, на рівень базової депозитної ставки впливають такі основні чинники: реальні темпи економічного росту в країні; очікуваний рівень інфляції протягом періоду вкладання коштів; ризик неповернення коштів, пов'язаний з конкретно банківською установою.

За своїм економічним змістом відсоткова ставка – це ринкова ціна (вартість) грошей, яка відображає альтернативні варіанти їх розміщення та ризики. Депозитна ставка є платою власникові тимчасово вільних грошових коштів за їх використання впродовж певного періоду часу, і має компенсувати упущені можливості за інших напрямів їх розміщення.

Визначаючи депозитну ставку, банк повинен урахувати те, що власник грошових заощаджень розглядає різні варіанти вкладення коштів: підприємницьку діяльність, купівлю реальних активів (золото, будівлі, автомобілі тощо), придбання цінних паперів, надання позик. Під час вибору одного з варіантів інвестор прагне компенсувати втрачені можливості одержання доходу, які передбачалися в інших варіантах [5].

Щоб зацікавити вкладника у розміщенні грошей в банку і змусити відмовитися від інших варіантів, банківські установи мають компенсувати йому середній рівень доходності в економіці країни. Вважається, що цей рівень майже дорівнює реальному темпам економічного росту за певний період часу, який відбиває дійсне економічне зростання на противагу інфляційному росту цін на товари та послуги. В такий спосіб визначається початкова, або основна, вартість позичених коштів, відома як реальна відсоткова ставка. За підрахунками економістів, реальні темпи росту для стабільних економік перебувають у межах 2,5-4%. Вищі темпи економічного росту можуть бути досягнуті деякими економіками на певних етапах розвитку, але періоди такого інтенсивного підйому, як правило, нетривалі.

Реальна відсоткова ставка для будь-яких вкладень – це ставка на майбутній період, і в момент інвестування вона невідома. Отже, розрахунки відсоткових ставок за депозитом ґрунтуються на оцінці чи прогнозі рівня реального економічного росту, який очікується протягом періоду вкладення коштів. Розрахунки виконуються за формулою визначення майбутньої вартості грошей (FV):

$$FV = PV \left[1 + \frac{r}{100} \right]^n, \quad (2)$$

де PV – теперішня вартість інвестиції; r – відсоткова ставка (річна, %); n – кількість періодів вкладення коштів (роки).

Наступна проблема, з якою стикається інвестор, – це втрата купівельної спроможності грошових коштів упродовж періоду вкладення унаслідок інфляційних процесів. Якщо гроші після повернення будуть частково знецінюватися, то інвестор з кожним новим вкладенням одержуватиме дедалі меншу реальну суму коштів і зрештою їх втратить. Тож у процесі визначення базової депозитної ставки необхідно враховувати також очікувані темпи інфляції. Втрата купівельної спроможності грошей стосується не лише основної суми інвестицій, а й процентних виплат за реальною ставкою. Тому на очікувані темпи інфляції необхідно скоригувати як основну суму, так і виплати за реальною ставкою. Розрахунки виконують за формулою (3, с. 43-48).

Рівень відсоткової ставки з урахуванням темпів економічного росту та інфляції називається номінальною безризиковою ставкою. Номінальну безризикову ставку знаходять за формулою:

$$r = \left[\left(\frac{FV}{PV} \right)^{\frac{1}{n}} - 1 \right] \cdot 100. \quad (3)$$

Довіряючи свої заощадження тому чи іншому банку, інвестор бере на себе певний ризик, що відображає ймовірність неповернення грошей. Рівень ризику неповернення коштів визначається статистичними методами та показує кількість вкладень, які не буде вчасно (або взагалі) повернуто в розрахунку на кожну сотню зроблених інвестицій. З огляду на ризик неповернення коштів інвестор змушений підвищити вимоги до рівня доходності тих вкладень, які повернуться вчасно і з виплатою процентів, а також компенсувати втрати від інфляції та альтернативного розміщення коштів. Премія за ризик може включа-

ти компенсацію інших видів ризику, наприклад ризик підвищення відсоткової ставки протягом періоду вкладення. Розрахунок базової депозитної ставки з урахуванням реальних темпів економічного росту, інфляції та ризику виконують з врахуванням ризику, але при цьому під PV розуміють суму коштів, яку буде точно повернено в строк. За такого підходу рівень депозитної ставки суттєво залежить від прийнятої методики оцінки банківських ризиків, зокрема ідентифікації системи аналітичних показників ризику й алгоритмізації розрахункових процедур. У практичній діяльності банки не завжди мають змогу скористатися розглянутим методом визначення депозитної ставки, оскільки для одержання достовірних результатів необхідна інформація про прогнозні значення темпів економічного росту й інфляції. На рівні окремого банку розрахунок цих макроекономічних показників ускладнюється [6].

За умов нестабільного економічного розвитку передбачити рівень інфляції, визначити ризик банківської установи, а також – прогнозувати темпи росту досить складно. Тому вітчизняні банки, встановлюючи депозитну ставку, орієнтуються на рівень облікової ставки НБУ та пропонують клієнтам плаваючу ставку, що переглядається в разі зміни облікової ставки. Несприятливі економічні процеси змусили банки перейти до короткострокового залучення коштів, коли депозити приймаються на такий період часу, у межах якого темпи інфляції більш чи менш точно можуть бути передбачені. Використання облікової ставки НБУ як орієнтиру щодо пропозиції ставок за депозитними рахунками цілком обґрунтоване, оскільки в обліковій ставці очікуваний рівень інфляції вже врахований, а в Україні саме інфляція є суттєвим чинником, що впливає на рівень банківських ставок.

Банки, які не мають на ринку репутації надійних та стабільних установ, змушені для залучення клієнтів пропонувати високі депозитні ставки. У такому разі менеджмент банку повинен точно знати напрями та обсяги можливого розміщення ресурсів та їх дохідність. Значне підвищення депозитної ставки за браком високодохідних напрямів розміщення залучених ресурсів може призвести до появи від'ємного спреду, а отже, збиткової діяльності банку [5].

Одним із факторів стабілізації банківської діяльності є система страхування депозитів, існування якої на рівні держави дозволяє банкам знизити премію за ризик як однієї зі складових базової депозитної ставки. У багатьох розвину-

тих країнах створено державну систему страхування депозитів, яка передбачає компенсацію певної суми депозитного вкладу власників в разі банкрутства банку. Так, у США вкладник має право на відшкодування фактичної суми депозиту на момент банкрутства банку в межах 100 тис. дол. Виплати здійснюються із загального фонду страхування депозитів, що формується з відрахувань кожного банку залежно від обсягів депозитної бази. Одним зі шляхів зниження ризику неповернення коштів для юридичних осіб стало надання можливості відкривати два розрахункові рахунки в різних банках, завдяки чому вдається застосовувати такий метод управління ризиками, як диверсифікація. До цього ускладнення фінансового стану банку призводило до втрати коштів на розрахункових рахунках клієнтів, унеможлиблювало проведення будь-яких господарських операцій та автоматично означало банкрутство юридичних осіб, які мали рахунок у цьому банку. За умов високої ризикованості відкриття двох розрахункових рахунків хоча і не дає гарантії уникнення ризику неповернення коштів, але дозволяє його знизити.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Підсумовуючи сказане, можна дійти висновку: пошук оптимального рівня депозитної ставки – складне завдання, яке має вирішувати менеджмент кожного банку самостійно залежно від ринкової ситуації, власних потреб і можливостей. Занадто низький рівень ставки призводить до відпливу депозитів з банку, зменшує обсяг кредитних ресурсів, а отже, звужує можливості проведення активних операцій та отримання доходів. Завищення депозитної ставки тягне за собою зростання процентних виплат за рахунками клієнтів і за браком високоефективних напрямів розміщення ресурсів спричинює зменшення маржі банку чи навіть завдає збитків. Таким чином, в процесі управління залученими ресурсами банку важливу роль відіграють всі функціональні елементи: аналіз та прогнозування діяльності банку на ринку залучених ресурсів; планування показників діяльності банку на ринку залучених ресурсів; організація діяльності щодо залучення ресурсів; мотивація; контроль за процесом залучення ресурсів. Поєднання у сукупності цих функціональних блоків представляє собою цілісну систему управління залученими ресурсами, при чому ефективність функціонування усєї системи безпосередньо залежить від ефективності (результативності) функціонування кожного блоку процесу управління залученими ресурсами.

Список літератури:

1. Банківський менеджмент: питання теорії та практики [Текст]: монографія / [О.А. Криклій, Н.Г. Маслак, О.М. Пожар та ін.]. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. – 152 с.
2. Волохата В.С. Організаційні засади оцінки ефективності управління залученими ресурсами банку на основі узагальненого таксономічного показника [Текст] / В.С. Волохата // Агросвіт, 2014. – № 23. – С.48-55.
3. Вядрова І.М. Системний підхід в управлінні залученими ресурсами банку [Текст] / І.М. Вядрова, В.С. Волохата // Економіка та держава, 2014. – № 10. – С. 43-48.
4. Карчева Г.Т. Оцінка ефективності управління активами і пасивами банків України / Карчева Г.Т. // Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgi_iri_s_64.exe?C21COM=-&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/econprog_2011_1_8.pdf
5. Подчесова В.Ю. Управління банківськими ризиками: опорний конспект лекцій. – Харків: ХІБС УБС НБУ, 2014. – 83 с.
6. Рябініна Л.М., Няньчук Н.Ю., Ухлічева Л.І. / за ред. Рябініної Л.М. Банківські операції: навчальний посібник. – Одеса: ОДЕУ, 2011. – 536 с.

Павленко О.П., Журбенко С.И.

Днепропетровский государственный аграрно-экономический университет

УПРАВЛЕНИЕ ПРИВЛЕЧЕННЫМИ РЕСУРСАМИ КОММЕРЧЕСКОГО БАНКА: СУЩНОСТЬ, МЕТОДЫ И ИСТОЧНИКИ ФИНАНСИРОВАНИЯ

Аннотация

В статье проанализированы методологические подходы для определения сущности привлеченных средств коммерческого банка, а также исследована и проанализирована структура источников, которые влияют на их формирование. Статья посвящена определению основных теоретических аспектов и методов управления привлеченными ресурсами коммерческого банка. При этом выявлены резервные источники финансирования коммерческого банка, за счет которых он может снизить риски и повышает свою потенциальную платежеспособность.

Ключевые слова: управление, привлеченные средства, ресурсы, методы управления, источники финансирования, банковский менеджмент.

Pavlenko O.P., Gurbenko S.I.

Dnepropetrovsk State Agrarian University of Economics

THE MANAGEMENT OF BORROWED RESOURCES OF COMMERCIAL BANKS: ESSENCE, METHODS, AND SOURCES OF FUNDING

Summary

The article analyzes the methodological approaches to the definition of essence of attracted funds of commercial banks, as well as researched and analyzed the structure of sources that influence their formation. The article is devoted to definition of the main theoretical aspects and methods of management borrowed resources of commercial banks. At the same time discovered backup funding sources of the commercial Bank, by which it can reduce risks and increases your potential to pay.

Keywords: management, borrowed funds, resources, management techniques, sources of financing, Bank management.